

آسیب‌شناسی تلفن همراه در خانواده

بهاره نصیری*

آمنه بختیاری**

چکیده

استفاده فراگیر از تلفن همراه به مثابه نیاز اجتناب‌ناپذیر در عصر ارتباطات مورد توجه خانواده‌هاست و می‌تواند کارکردهای متفاوت آشکار و نهانی در خانواده داشته باشد و باعث افزایش یا کاهش ضریب امنیت در خانواده شود. این مقاله به معضلات امنیتی و اجتماعی پیامدهای استفاده نادرست از تلفن همراه در خانواده پرداخته است. بر این اساس سه سؤال پژوهشی درباره ویژگی‌های رسانه‌ای تلفن همراه، معضلات امنیتی، پیامدهای نامناسب اجتماعی در خانواده و راه‌کارهای اصلاح و بازنگری آن طرح و بررسی شده است. روش انجام پژوهش پیمایشی - توصیفی است. ابزار پژوهش پرسش‌نامه محقق‌ساخته شامل نوزده سؤال پژوهشی است که با روش نمونه‌گیری تصادفی انجام شد و برای پاسخ‌گویی به سؤالات پژوهش اسناد و مدارک موجود و مرتبط با استفاده از فرم گردآوری داده‌ها جمع‌آوری و به شیوه کیفی تحلیل شد. با توجه به یافته‌های پژوهش، پیش‌نهادات و راه‌کارهایی در حوزه آسیب‌شناسی تلفن همراه در خانواده ارائه شده است.

کلیدواژه‌ها: تلفن همراه، آسیب‌شناسی، خانواده، معضلات، راه‌کارها.

۱. مقدمه

مخترعان بزرگ دنیا که جدیدترین اختراعات خود را برای راحتی انسان ابداع کرده‌اند شاید

* دکتری علوم ارتباطات، استادیار و عضو هیئت علمی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، گروه بررسی مسائل زنان bn.nasiri@gmail.com

** کارشناس ارشد روان‌شناسی تربیتی، کارشناس پژوهشی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، گروه بررسی مسائل زنان (نویسنده مسئول) ameneh_b2000@yahoo.co.uk

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۱/۱۸، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۴/۱۵

فکرش را هم نمی‌کردند که روزی انسان هزارهٔ سوم به دنبال چاره‌جویی برای رفع خطرات این اختراعات و وسایل جدید ارتباطی باشد. وسایلی که در درجهٔ اول دنیای مجازی را برای انسان به ارمغان آورد، دنیایی که او را در بین هزاران کاربر و مشترک قرار داد و حریم خصوصی‌اش را برای همیشه به فراموشی سپرد. افزایش تولید وسایل جدید ارتباطی و در نهایت سهولت دسترسی سبب شد گروه‌های زیادی از افراد جامعه با سنین گوناگون به این دنیای مجازی راه پیدا کنند به طوری که در قرن بیست‌ویکم داشتن تلفن همراه در دست یک کودک شش‌ساله برای کسی تعجب‌برانگیز نیست. استفاده از این وسیله پیامدهای مثبت و منفی را به دنبال داشته است. در این پژوهش به پیامدهای اجتماعی و امنیتی استفاده نادرست از تلفن همراه در خانواده‌ها توجه شده است.

در سالیان نه چندان دور اگر می‌خواستید مکالمهٔ کسی را گوش دهید، باید تلاش زیادی می‌کردید و اساساً این کار یک عمل ناپسند و زشت محسوب می‌شد. اما اینک به راحتی کارهای روزانه، نقش‌های مهم زندگی و حتی لهجه‌های خود را با دیگران و در یک فضای عمومی از قبیل اتوبوس و مترو تقسیم می‌کنیم و ناخواسته آن‌ها را شریک می‌کنیم. از این قبیل تأثیرات اجتماعی تلفن همراه می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

عمومی کردن بخشی از دنیای شخصی خود در انظار دیگران، پایین آمدن سطح روابط زناشویی و خانوادگی، پایین آمدن ارتباطات درون خانوادگی و نقض یکی از اصول و احکام اسلامی (صلهٔ رحم)، رواج طلاق غیابی، تجمع تمامی اطلاعات شخصی و خانوادگی در تلفن همراه، و در نهایت ترس از گم شدن و لو رفتن تمامی اطلاعات محرمانهٔ زندگی شخصی، رواج فساد اخلاقی و بی‌بند و باری از طریق تلفن همراه به شیوه‌های گوناگون (ارسال عکس‌های خلاف عفت، متن‌های طنزآلود بسیار رکیک و ...)، احساس ناامنی اجتماعی و در نهایت استرس‌زا بودن تلفن همراه، نقش آن در گروگان‌گیری و سایر حوادث مشابه، گوشه‌گیری، انزوا، و کنج عزلت قرار گرفتن، نشان دادن بیش از حد فاصلهٔ طبقاتی فقیر و ثروت‌مند جامعه، و تأثیر در طراحی‌های روی لباس و کیف (منطقی، ۱۳۸۶: ۳۸).

در این تحقیق سعی شده است ضمن بررسی آسیب‌ها و معضلات امنیتی - اجتماعی تلفن همراه بر خانواده‌ها، که به صورتی شفاف در جامعه دیده می‌شود، راه‌کارهایی در این زمینه ارائه شود.

هدف اصلی از انجام پژوهش حاضر بررسی معضلات استفادهٔ مفرط از تلفن همراه در بین اعضای خانواده به‌ویژه جوانان و نوجوانان بوده است. در این راستا برای کاهش این معضلات و آسیب‌های تلفن همراه راه‌کارهایی اجرایی و کاربردی ارائه می‌شود:

۱. بین استفاده از تلفن همراه و ارزش‌های انسانی رابطه وجود دارد؛
 ۲. بین استفاده از تلفن همراه و تعاملات اجتماعی رابطه وجود دارد؛
 ۳. بین استفاده از تلفن همراه و بلوغ زودرس رابطه وجود دارد؛
 ۴. بین استفاده از تلفن همراه و مصرف‌گرایی رابطه وجود دارد؛
 ۵. بین استفاده از تلفن همراه و به مخاطره افتادن ادبیات ملی رابطه وجود دارد؛
 ۶. بین استفاده از تلفن همراه و به مخاطره افتادن آسیب فردی و اجتماعی رابطه وجود دارد؛
 ۷. بین استفاده از تلفن همراه و سطحی‌نگری رابطه وجود دارد.
- در این پژوهش، از پرسش‌نامه محقق‌ساخته به روش پیمایشی و نمونه‌گیری اتفاقی استفاده شده است. جامعه آماری در این تحقیق ۲۰۰ نفر از مردم شهر تهران‌اند؛ از این تعداد ۱۰۰ نفر زن و ۱۰۰ نفر مرد در گروه‌های سنی پانزده سال به بالا هستند. پس از طرح ۵۰ سؤال از بین آن‌ها ۱۹ سؤال انتخاب شد. در این راستا پرسش‌نامه در اختیار چند صاحب‌نظر حوزه ارتباطات و روان‌شناسی قرار گرفت تا روایی آن بررسی شود که سؤالات مبهم حذف و ابهامات آن برطرف شد. ضریب روایی محاسبه شده ۹۲ درصد بود و برای پایایی آن از آلفای کرونباخ استفاده شد که ۸۹ درصد بود و از نظر آماری میزان به دست آمده در سطح بالایی بود. بنابراین، پرسش‌نامه مذکور از پایایی لازم برخوردار است.

۲. بیان مسئله

بدیهی است که هرچه ارتباط گسترده‌تر شود، تأثیر آن نیز افزایش خواهد یافت. بنابراین، بررسی تأثیر وسایل ارتباطی از نظر تغییراتی که در رفتار و کردار اجتماعی و تصمیمات گروهی ایجاد می‌کند اهمیت خاصی دارد. پل لازار اسفلد، متخصص برجسته جامعه‌شناسی ارتباطات امریکا، درباره آثار وسایل ارتباطی دو جنبه قائل است؛ به نظر او پیام‌های ارتباطی دو نوع تأثیر دارند: آثار و نتایج زودرس، که عمداً و با تصمیم قبلی و پیش‌بینی اداره‌کنندگان و دست‌اندرکاران ارتباطات به وجود می‌آید و آثار و نتایج دیررس، که غیرقابل پیش‌بینی، غیرمنتظره، و مجهول‌اند (معمدنژاد، ۱۳۸۳: ۱۲).

تلفن همراه به‌مثابه وسیله ارتباطی بر کاربران خود اثر قابل پیش‌بینی‌ای خواهد داشت یا به عبارتی هر فناوری بر زندگی فردی و اجتماعی انسان‌ها تأثیرگذار است. اما آنچه مهم است و اصولاً کارشناسان از آن غافل‌اند آن دسته از تأثیراتی است که غیرقابل پیش‌بینی،

پنهان، و منفی‌اند و لازم است به این بخش توجه بیش‌تری شود. چه بسا که اثر فناوری پدیده‌ای نو مانند تلفن همراه در جوامع در حال توسعه بیش‌تر از جوامع صنعتی است؛ زیرا بر خلاف جهان صنعتی، که وسایل جدید ارتباط جمعی خود را پدید آورده و در بطن جامعه خود شاهد بسط آرام و مداوم آن‌ها بوده است، جهان سوم در برابر هجوم این وسایل، آن هم یک باره و در برهه‌ای کوتاه از زمان قرار دارد (کازنو، ۱۳۸۴: ۳۴۲).

حضور سریع و گسترده وسیله‌ای مانند تلفن همراه در کشور بزرگی مانند ایران با فرهنگی متنوع و زیستن سه نسل سنتی، صنعتی، و دیجیتال در کنار هم باعث تغییرات متعددی در ابعاد گوناگون و در بین نسل‌های سه‌گانه شده است. این سوغات جهان الکترونیک علاوه بر فراهم کردن بسیاری از خدمات اطلاع‌رسانی لازم، امکاناتی برای خودروشن‌گری و سرگرمی عرضه می‌کند. در عین حال در مجموع به شیوه نگرش گروه‌های مسلط در جامعه گرایش دارند. رسانه‌های همگانی بسیاری از اطلاعاتی را که ما در زندگی روزانه خود استفاده می‌کنیم فراهم می‌کنند و شکل می‌دهند (گیدنز، ۱۳۸۴: ۵۹۵). رسانه‌ها فرهنگ‌سازند اما نوع فرهنگی که با کمک رسانه‌ای مانند تلفن همراه در قالب پیامک، بلوتوث، موسیقی، عکس، و تصویر ساخته و ترویج و بعضاً نهادینه می‌شود به نوع فرهنگ و مدیریت حاکم بر این‌گونه وسایل ارتباطی بستگی دارد؛ زیرا تلفن همراه ظاهراً وسیله‌ای ارتباطی برای مکالمه یا ارتباط و اطلاع‌رسانی است که کارکردهای آشکار و پنهان مثبت و منفی متعددی دارد. به نظر می‌رسد کارکرد فرهنگ‌سازی و اشاعه فرهنگی تلفن همراه بیش‌تر باشد هرچند باید پذیرفت که خانواده در هر دوره و در هر جامعه‌ای ویژگی‌های متناسب با آن را دارد و همراه آن دچار تحول می‌شود و روی هم‌رفته نهادی است پویا و مقاوم که در آینده نیز نقشی انکارناپذیر در زندگی اجتماعی و عاطفی انسان‌ها خواهد داشت (سگالن، ۱۳۷۵: ۹).

۳. شاخص‌های آسیب تلفن همراه

۱.۳. تزلزل ارزش‌ها

از نظر پستمن تلفن همراه در شکل کنونی ممکن است به حل بعضی از مسائل شخصی کمک کند، اما ارزش‌های اخلاقی و اجتماعی را سست می‌کند و به حاشیه می‌راند (عطاران، ۱۳۸۳: ۲۲). افرادی که وقت بیش‌تری برای کار با تلفن همراه می‌گذارند وقت کافی برای آموختن ارزش‌های انسانی نخواهند داشت؛ زیرا ارزش‌های انسانی در

موقعیت‌های واقعی و در مواجهه با دیگران آموخته می‌شود. به علاوه استفاده از تلفن همراه توجه افراد را بیش‌تر به مسائل فنی معطوف خواهد کرد و جایی برای موضوع‌های انسانی باقی نمی‌گذارد.

۲.۳ کاهش تعاملات اجتماعی

ارتباطات و نظام‌های آموزشی پست‌مدرن به مثابه شبکه‌های سلطه‌گر به جهان سوم معرفی می‌شوند. انتقال معلومات از یک منبع معرفتی قدرت‌مند به دریافت‌کنندگان منفعل به هیچ وجه بر رشد شخصیتی آن‌ها تأثیر مثبت نمی‌گذارد و به ایجاد خودآگاهی مستقل، برخورداری از تفکر انتقادی، و توان‌مندسازی افراد برای مشارکت در حل مسائل اجتماعی کمک نمی‌کند. منتقدان بر تماس مستقیم مخاطبان با واقعیت‌های اجتماعی و طرد تفاوت‌ها بین آموزش‌دهنده و آموزش‌گیرنده تأکید دارند (دادگران، ۱۳۸۰: ۵۷).

۳.۳ تأکید بر سطح

در عرصه ارتباطات تلفن سیار متون و تصاویر به دنیای بیرونی فراتر از دال‌ها اشاره ندارد، بلکه بیش‌تر به زنجیره‌ای از مدلول‌ها، متون، و تصاویر دیگر اشاره می‌کنند. قطب‌بندی دوگانه تخیل و واقعیت زوال می‌یابد یا از نظرها محو می‌شود. ایماژ، سطوح ظاهر، و حضور همه‌جایی در تفکر دوران اخیر غالب است و ظاهر و نمود به باطن و جوهر تبدیل می‌شود (نوذری، ۱۳۷۹: ۷۰). از این رو، در ارتباط تلفن همراه به محتوا بهایی داده نشده و بر ظواهر گفت‌وگو تأکید می‌شود؛ زیرا این نوع مکالمه ارتباطی مصنوعی است که در عرض چند دقیقه و بدون این‌که از حالات روانی و ظاهری فرد آگاه شویم ایجاد می‌شود.

۴.۳ بلوغ زودرس

ژان‌ژاک روسو می‌گوید: «شرط رسیدن به بزرگسالی بهره‌مند شدن از کودکی سالم است» (فرمینی فراهانی، ۱۳۸۳: ۴۵). هم‌اکنون پدیده بلوتوث چنان در جامعه رسوخ پیدا کرده که بیش‌تر اطلاعات رد و بدل شده آن موسیقی غربی، تصاویر، و صحنه‌های مبتذل است. تلفن همراه کودک و نوجوان را با آگاهی فزاینده از این مسائل به یک‌باره در مقابل مجهولاتی

قرار می‌دهد که اقتضای سن او نیست. به طوری که مشهود است یکی از مسائل مهم در این باره بلوغ زودرس جنسی کودکان است که از طریق این رسانه‌ها ایجاد می‌شود. در نتیجه آنچه مقتضای سنی و شرعی کودک نیست به این وسیله آموخته می‌شود.

۵.۳ بی‌هویتی

هجوم ضد ارزش‌های فرهنگ غرب از طریق تلفن همراه و گرایش افراطی به تلفن همراه با بسط و گسترش «الگوهای رفتاری» مشابه باعث بیگانگی انسان از خویشتن خویش و به مخاطره افتادن هویت ملی می‌شود که مسئله نگران‌کننده رشد فرهنگ تلفن همراه است. این روند باعث می‌شود که فرهنگ محلی و خودی کم‌رنگ شود و نوعی فرهنگ تلفن همراه، که معمولاً فرهنگ تفریح و مصرف‌گرایی است، به وجود می‌آید.

۶.۳ مصرف‌گرایی

تلفن همراه به مثابه وسیله ارتباطی سیار موجب بازاندیشی مصرف‌کننده و هم‌چنین بروز رفتارهای تظاهری در او شده است. مصرف‌کننده ایرانی تلفن همراه نوع تازه‌ای از رفتار مصرف‌کننده را به نمایش گذاشته و استفاده از تلفن همراه به ارزشی اجتماعی تبدیل شده است (سعیدی، ۱۳۸۴: ۱۲). تأثیرات تلفن همراه، مصرف‌گرایی، و مدپرستی، که از سوی تجارت آزاد و جهانی شدن غربی افزایش یافته است، تمایل به ایمان معنوی و رشد فرهنگی، و نیز به‌سازی تفکر و آگاهی انسان را عمیقاً تضعیف کرده است.

۷.۳ به مخاطره افتادن ادبیات ملی

یکی از ویژگی‌های این سیستم جدید ارتباطی در ایران زبان خاصی است که در سرویس انتقال پیام به کار می‌رود. از دو منظر می‌توان به بحث توجه کرد: الف) از نظر نوشتاری و ب) از جنبه ادبی.

از نظر نوشتاری، سرویس انتقال پیام کوتاه به سه طریق انگلیسی، فارسی، و فینگلیش ارسال می‌شود. از آنجا که فناوری سرویس انتقال پیام کوتاه بر اساس زبان انگلیسی تعبیه شده است، طبعاً به‌کارگیری آن با این زبان بدون هرگونه مشکلی است. اما از آنجا که گروهی از ایرانیان توانایی ارتباط از طریق این زبان را ندارند از روش دیگری استفاده

می‌کنند. در این روش از حروف انگلیسی و واژگان و کلمات فارسی استفاده می‌شود که به آن اصطلاحاً فینگلیش (پینگلیش) می‌گویند. اگرچه با گذشت زمان و با ظهور موبایل‌هایی که با زبان فارسی سازگارند این مشکل نیز رفع شده است و در حال حاضر بسیاری از سرویس‌های انتقال پیام کوتاه به زبان فارسی نگاشته می‌شود، اما سرویس انتقال پیام کوتاه گونه‌ای ادبیات ویژه را در ایران گسترش داده است که قواعد کلامی را شکسته و وارد حوزه دیگری از کلام شده است و در مواردی موجب تنش‌ها و تعارضات فرهنگی شده و آن زمانی است که تابوهای جامعه به سخره گرفته می‌شود یا پیام‌های زشت و جدایی‌افکنانه قومی، نژادی، زبانی، و جنسیتی مبادله می‌شود.

۸.۳ به مخاطره افتادن امنیت شخصی و اجتماعی

محتوای پیام‌ها و پیام‌های ناخواسته، انتشار تصاویر از طریق تلفن همراه، پخش شدن عکس یا فیلم خصوصی افراد جامعه، سرقت اطلاعات، و سایر تخلفات مرتبط از جمله مواردی است که امنیت عمومی جامعه را به مخاطره می‌اندازد. در شرایط کنونی تهدیدهای مربوط به تلفن همراه چند بخش عمده حوزه شخصی و خصوصی، حریم اخلاقی، اطلاعات محرمانه و ارزش مند، عملکردهای نرم‌افزاری و سخت‌افزاری در تجهیزات مخابراتی، هزینه مکالمات و کیفیت خدمات مخابراتی، و میزان رضایت کاربران از اپراتورهای تلفن همراه را هدف قرار داده است. بر این اساس کاربران تلفن همراه درست بر خلاف تصور خود با انبوهی از حملات و اقدامات ضدامنیتی مواجه‌اند که آن‌ها را در هر جایی که باشند تهدید می‌کند.

۹.۳ سیم‌کارت‌های مزاحم

در حال حاضر هریک از کاربران برای داشتن یک سیم‌کارت و خط تلفن همراه، مجبور نیستند مانند سال‌های ورود تلفن همراه، به کشور در صف‌های طولانی انتظار بایستند و قیمت‌های گزافی برای خرید یک سیم‌کارت پردازند؛ زیرا هم‌اکنون به مدد فعالیت اپراتورهای خصوصی هریک از کاربران با صرف کم‌ترین هزینه و به طور هم‌زمان با ثبت‌نام می‌توانند سیم‌کارت خود را تحویل بگیرند. این شرایط تا حدودی در صرف هزینه‌ها و زمان به کاربران کمک می‌کند، اما مشکلات نسبتاً جدی‌ای را نیز برای آن‌ها فراهم کرده است.

یکی از اصلی‌ترین مشکلات تلفن همراه مزاحمان تلفنی است که بر اساس آمارها بیش‌تر این مزاحمان از سیم‌کارت‌های اعتباری استفاده می‌کنند و زیر هجده سال سن دارند. به عقیده کارشناسان افزایش عرضه مستقیم سیم‌کارت‌های ارزان‌قیمت، بدون ضابطه، و عدم رعایت آیین‌نامه تقاضا و اشتراک برای مشترکان معضل جدی اجتماعی در شبکه تلفن همراه کشور به وجود آورده است.

۴. آمار استفاده از قابلیت‌های تلفن همراه

چندی پیش وبلاگ گفت‌وگوی نوکیا از کاربرانش برای شرکت در نظرسنجی دعوت کرد تا نظرهای خود را دربارهٔ پرکاربردترین قابلیت‌های تلفن همراه بعد از برقراری تماس تلفنی بیان کنند.

۱. همان‌طور که در نمودار نتایج مشاهده می‌شود ارسال پیام کوتاه بیش‌ترین درصد آرا را به خود اختصاص داد و با کسب حدود یک‌چهارم آرا در صدر امکانات تلفن همراه جای گرفت. گوشی‌هایی مانند نوکیا Asha 201 و دیگر گوشی‌هایی که از صفحه‌کلید کامل نرم‌افزاری یا سخت‌افزاری برخوردارند به طور خاص به این منظور طراحی شده‌اند که ارسال پیام را ساده‌تر کنند. صفحه‌کلیدهای کوچک QWERTY سخت‌افزاری گوشی‌ها را بیش‌تر شبیه به یک مینی کامپیوتر کرده تا یک تلفن همراه. طبق آمار جهانی در سال ۲۰۱۰ حدود ۶/۱ هزار میلیارد پیام متنی ارسال شده است؛ یعنی ۱۹۲ هزار پیام در هر ثانیه! آمار وبلاگ گفت‌وگوی نوکیا نشان می‌دهد قابلیت برقراری ارتباط برای کاربران ایرانی نیز از گزینه‌های دیگر اهمیت بیش‌تری دارد. قابلیت دریافت و ارسال پیام کوتاه با کسب حدود ۲۳ درصد از آرا توانست رتبهٔ اول را در بین قابلیت‌های تلفن همراه به خود اختصاص دهد.

۲. پیش‌رفته شدن تلفن‌های همراه و افزوده شدن قابلیت‌های گوناگون در آن‌ها به جایی رسیده که اکنون حتی از ساده‌ترین گوشی‌ها نیز می‌توان انتظار یک دوربین معمولی و ثبت تصاویر خوب داشت. دوربین‌های تلفن همراه امروزی با قابلیت حمل و نقل آسان و عکاسی و فیلم‌برداری مطلوب به راحتی توانسته‌اند جای دوربین‌های حجیم و سنگین عکاسی و فیلم‌برداری را بگیرند. در نتیجه مردم بیش‌تر تمایل دارند به جای خرید یک دوربین دیجیتال و یک تلفن همراه ساده، یک تلفن همراه دوربین‌دار داشته باشند. یعنی همان بودجه را به جای این‌که صرف خرید دو دستگاه کنند، یک تلفن همراه پیش‌رفته با

قابلیت عکاسی پیش‌رفته داشته باشند. طبق نتایج به دست آمده از نظرسنجی وبلاگ گفت‌وگوی نوکیا حدود نوزده درصد از کاربران ایرانی استفاده از تلفن همراه برای عکاسی در هر موقعیت و مکانی را به دوربین‌های عکاسی حرفه‌ای اما دست و پا گیر ترجیح می‌دهند.

۳. گوش دادن به موسیقی به مثابه فعالیت روزانه بیش‌تر در بین نوجوانان دیده می‌شود تا افراد میان‌سال یا مسن. طبق نتایج مرکز تحقیقاتی Juniper موسیقی در تلفن همراه به منزله اصلی‌ترین سرگرمی در تلفن‌های همراه باقی می‌ماند. این گزینه سومین قابلیت پرکاربرد در بین کاربران ایرانی تلفن همراه است. طبق آمار وبلاگ گفت‌وگوی نوکیا بیش از شانزده درصد از ایرانی‌ها بیش از پیش به تلفن‌های همراه خود به مثابه یک ابزار همراه برای گوش دادن به موسیقی تکیه می‌کنند.

۴. گزینه‌های دیگری مانند برنامه‌های کاربردی، بازی، مسیریابی، و وب‌گردی در رده‌های بعدی اولویت‌اند. معدود کاربرانی نیز ارسال ایمیل و مدیریت وظایف را به مثابه کاربردهای اصلی تلفن همراه می‌دانستند. البته این‌ها بستگی به موقعیت شغلی افراد و میزان ارتباط آن‌ها با جامعه دارد.

در ادامه این پژوهش از یک نمونه ۱۰۳ نفری از کاربران جوان در پاسخ به این سؤال که آیا وابستگی و اعتیاد به پیام کوتاه واقعیت دارد یا خیر؟ ۸۰ درصد پاسخ مثبت دادند، ۱۲ درصد پاسخ منفی، و ۸ درصد گزینه نمی‌دانم را انتخاب کردند (منطقی، ۱۳۸۶).

در پژوهشی دیگر از ۲۰۰ کاربر جوان که ۶۵ درصد آن‌ها دختر و ۳۵ درصد پسر بودند موارد ذیل پیرامون استفاده از پیام کوتاه تأیید شد:

- صرف زمان زیاد برای پیام کوتاه، پناه بردن به پیام کوتاه برای گریز از اضطراب یا افسردگی، ناتوانی در کنترل و کاهش استفاده از پیام کوتاه، کاستن از خواب برای صرف وقت بیش‌تر برای پیام کوتاه، مخفی نگه داشتن میزان وقت صرف‌شده، هزینه و محتوای پیام کوتاه از اطرافیان، احساس ناآرامی، بدخلقی، افسردگی یا زودرنجی بر اثر تلاش برای کاهش پیام کوتاه، جروب‌ها با دیگران در جریان استفاده از پیام کوتاه، احساس پشیمانی درباره زمان صرف‌شده برای پیام کوتاه، استفاده از پیام کوتاه برای هیجان‌جویی و ایجاد رابطه اجتماعی با دیگران، کم کردن از درس یا کار و بازماندن از تعامل‌های اجتماعی برای پرداختن به پیام کوتاه و هم‌چنین گرفتار شدن به مشکلات شخصی، آموزشی، یا شغلی و حتی ابتلا به برخی مشکلات جسمی بر اثر ارسال بیش از حد پیام کوتاه (www.itna.ir).

مؤلفه‌های بررسی شده در پرسش‌نامه تحقیق

متغیرهای تحقیق	مؤلفه‌های بررسی شده در پرسش‌نامه
ارزش‌های انسانی	بی‌هویتی، عدم احترام به حقوق دیگران (ابزاری برای آسیب رساندن به دیگران)، کم رنگ شدن ارزش‌های بنیادین (دینی - اجتماعی)، تضعیف اقتدار خانواده (کم رنگ شدن کارکرد نهاد خانواده)
تعاملات اجتماعی	کسب هویت جدید، فردگرایی، شناور شدن حوزه عمومی و خصوصی، شکاف بین نسلی، کاهش روابط عاطفی، مخدوش شدن مرز بین واقعیت مجازی و واقعیت واقعی، سرگرم‌کننده دائمی و خستگی‌ناپذیر کودکان و نوجوانان، و رفع تنهایی‌های جدید
بلوغ زودرس	پیامک‌های غیراخلاقی، تصاویر پورنوگرافی، وی‌چت‌ها، افزایش نامتوازن فاصله بلوغ (کاهش سن بلوغ جنسی نسبت به بلوغ فکری و اقتصادی)، و افزایش استرس
مصرف‌گرایی	مدگرایی، هژمونی سبک زندگی، ایجاد نیاز کاذب، سیم‌کارت‌های مزاحم
به مخاطره افتادن ادبیات ملی	گسترش زبان پنهان، گسترش زبانی بین نسلی (زبان و ادبیات پیامکی)
آسیب شخصی و اجتماعی	انتشار تصاویر و عکس‌های خصوصی و محرمانه، مزاحمت‌های تلفنی، استفاده از تلفن همراه در مکان‌های عمومی و ممنوع و مهمانی‌ها، آسیب جسمانی، تصادفات
سطحی‌نگری	تأثیر محتوای پیام‌ها (عمیق و تفکربرانگیز - سطحی و زودگذر)

۵. یافته‌های تحقیق

۱.۵ جنسیت پاسخ‌گویان

جدول ۱. توزیع پاسخ‌گویان بر اساس جنسیت

جنسیت	تعداد	درصد
مرد	۱۰۰	۵۰
زن	۱۰۰	۵۰
جمع	۲۰۰	۱۰۰

بر اساس جدول ۱ از بین ۲۰۰ نفر پاسخ‌گو ۵۰ درصد زن و ۵۰ درصد مردند.

۲.۵ سن پاسخ‌گویان

جدول ۲. توزیع پاسخ‌گویان بر اساس سن

سن	تعداد	درصد
۱۵ تا ۲۰	۲۴	۱۲
۲۱ تا ۳۰	۵۰	۲۵
۳۱ تا ۴۰	۴۵	۲۲/۵۰
۴۱ تا ۵۰	۳۵	۱۷/۵
۵۱ تا ۶۰	۲۶	۱۳
۶۱ تا ۷۰	۲۰	۱۰
جمع	۲۰۰	۱۰۰

جدول ۲ نشان‌دهنده توزیع جامعه آماری این تحقیق است. همان‌طور که مشاهده می‌شود بزرگ‌ترین گروه سنی در ۲۰۰ نفر پاسخ‌گوی این تحقیق را گروه سنی ۲۱ سال تا ۳۰ سال (۲۵ درصد) و کوچک‌ترین گروه سنی را ۶۱ تا ۷۰ سال (۱۰ درصد) تشکیل می‌دهند.

۳.۵ تحصیلات پاسخ‌گویان

جدول ۳. توزیع پاسخ‌گویان بر اساس میزان تحصیلات

تحصیلات	تعداد	درصد
دیپلم	۵۳	۲۶/۵۰
کارشناسی	۴۷	۲۳/۵۰
کاردانی و دانش‌جو	۴۲	۲۱
کارشناسی ارشد	۳۴	۱۷
دکتر	۲۴	۱۲
جمع	۲۰۰	۱۰۰

بر اساس آمار مندرج در جدول ۳ از بین ۲۰۰ نفر پاسخ‌گو ۲۶/۵۰ درصد دیپلم (بیش‌ترین) و ۱۲ درصد مدرک دکتر (کم‌ترین) دارند.

۴.۵ سؤال اول پرسش‌نامه: کدام‌یک از عوامل ذیل می‌تواند جدی‌ترین و مهم‌ترین آسیب استفاده از تلفن همراه بر خانواده باشد؟ (فرضیه اول)

جدول ۴. توزیع پاسخ‌گویان به سؤال اول بر اساس فراوانی و درصد

مؤلفه‌ها	تعداد	درصد
تضعیف اقتدار والدین	۵۵	۲۷/۵۰
کم‌رنگ شدن کارکرد نهاد خانواده	۶۴	۳۲
شکاف بین‌نسلی	۴۰	۲۰
تضعیف کنترل والدین بر فرزندان	۴۱	۲۰/۵۰
جمع کل	۲۰۰	۱۰۰

با توجه به اطلاعات جدول ۴، ۳۲ درصد از پاسخ‌گویان جدی‌ترین آسیب استفاده از تلفن همراه را کم‌رنگ شدن کارکرد نهاد خانواده و کم‌ترین میزان فراوانی را شکاف بین‌نسلی با ۲۰ درصد بیان کرده‌اند.

۵.۵ سؤال دوم پرسش‌نامه: استفاده نادرست از تلفن همراه به کم‌رنگ‌تر شدن کدام یک از ارزش‌ها منجر می‌شود؟ (فرضیه اول)

جدول ۵. توزیع پاسخ‌گویان به سؤال دوم بر اساس فراوانی و درصد

مؤلفه‌ها	تعداد	درصد
کم‌رنگ شدن ارزش‌های بنیادین دینی و مذهبی	۶۵	۳۲/۵۰
تضعیف ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی	۶۵	۳۲/۵۰
تضعیف ارزش‌های انسانی و اخلاقی	۷۰	۳۵
جمع کل	۲۰۰	۱۰۰

با توجه به داده‌های جدول ۵ تضعیف ارزش‌های انسانی و اخلاقی با ۳۵ درصد بیش‌ترین فراوانی را دارد و پس از آن گزینه‌های کم‌رنگ شدن ارزش‌های بنیادین دینی و مذهبی (۳۲/۵۰ درصد) قرار دارند.

۶.۵ سؤال سوم پرسش‌نامه: پیامدهای استفاده نادرست از تلفن همراه کدام است؟ (فرضیه اول)

جدول ۶. توزیع پاسخ‌گویان به سؤال سوم بر اساس فراوانی و درصد

مؤلفه‌ها	تعداد	درصد
نادیده گرفتن حقوق دیگران در اماکن عمومی	۵۷	۲۸/۵۰
سطحی‌نگری موضوعات شخصی و اجتماعی	۶۵	۳۲/۵۰
انتقال ارزش‌های انسانی از انسان به کالا	۷۸	۳۹
جمع کل	۲۰۰	۱۰۰

از جمله مهم‌ترین پیامدهای استفاده نادرست از تلفن همراه انتقال ارزش‌های انسانی از انسان به کالا با ۳۹ درصد فراوانی و کم‌ترین فراوانی مربوط به نادیده گرفتن حقوق دیگران در اماکن عمومی با ۲۸/۵۰ درصد است.

۷.۵ سؤال چهارم پرسش‌نامه: کدامیک از آسیب‌های اجتماعی ناشی از استفاده از تلفن همراه بارزتر است؟ (فرضیه اول)

جدول ۷. توزیع پاسخ‌گویان به سؤال چهارم بر اساس فراوانی و درصد

مؤلفه‌ها	تعداد	درصد
کسب هویت‌های جدید	۶۳	۳۱/۵۰
شناور شدن حوزه خصوصی و عمومی	۶۴	۳۲
مخدوش شدن مرز بین واقعیت مجازی و واقعیت واقعی	۷۳	۳۶/۵۰
جمع کل	۲۰۰	۱۰۰

با توجه با داده‌های جدول ۷ از نظر پاسخ‌گویان از جمله بارزترین آسیب‌های اجتماعی ناشی از استفاده از تلفن همراه، مخدوش شدن مرز بین واقعیت مجازی و واقعیت واقعی با ۳۶/۵۰ درصد و کم‌ترین فراوانی مربوط به کسب هویت‌های جدید با ۳۱/۵۰ درصد است.

۸.۵ سؤال پنجم پرسش‌نامه: شما برای تبریکات مناسبتی کدامیک از راه‌های ذیل را انتخاب می‌کنید؟ (فرضیه دوم)

جدول ۸. توزیع پاسخ‌گویان به سؤال چهارم بر اساس فراوانی و درصد

مؤلفه‌ها	تعداد	درصد
ملاقات حضوری	۵۹	۲۹/۵۰
تماس تلفنی	۶۱	۳۰/۵۰
ارسال پیامک	۸۰	۴۰
جمع کل	۲۰۰	۱۰۰

از نظر پاسخ‌گویان ارسال پیامک برای تبریکات مناسبتی بالاترین درصد فراوانی (۴۰ درصد) را داشته و کم‌ترین فراوانی مربوط به ملاقات حضوری با ۲۹/۵۰ درصد بوده است.

۹.۵ سؤال ششم پرسش‌نامه: استفاده نادرست از تلفن همراه چه تأثیری در ارتباطات اجتماعی افراد دارد؟ (فرضیه دوم)

جدول ۹. توزیع پاسخ‌گویان به سؤال ششم بر اساس فراوانی و درصد

مؤلفه‌ها	تعداد	درصد
تشدید فردگرایی	۶۲	۳۱
کاهش روابط عاطفی	۶۱	۳۰/۵۰
کاهش تعاملات اجتماعی	۷۷	۳۸/۵۰
جمع کل	۲۰۰	۱۰۰

از نظر پاسخ‌گویان استفاده از تلفن همراه به کاهش تعاملات اجتماعی (۳۸/۵۰ درصد) و پس از آن تشدید فردگرایی (۳۱ درصد) در جامعه منجر می‌شود.

۱۰.۵ سؤال هفتم پرسش‌نامه: کدام یک از موارد ذیل نقش مهم‌تری در بلوغ زودرس نوجوانان خواهد داشت؟ (فرضیه سوم)

جدول ۱۰. توزیع پاسخ‌گویان به سؤال هفتم بر اساس فراوانی و درصد

مؤلفه‌ها	تعداد	درصد
پیامک‌های غیراخلاقی	۷۰	۳۵
مواجهه با تصاویر پورنوگرافی (هرزه‌نگارانه)	۷۰	۳۵
وی‌چت‌ها	۶۰	۳۰
جمع کل	۲۰۰	۱۰۰

پاسخ‌گویان مهم‌ترین عامل در بلوغ زودرس نوجوانان را پیامک‌های غیراخلاقی و مواجهه با تصاویر پورنوگرافی هر کدام با ۳۵ درصد فراوانی بیان کرده‌اند و کم‌ترین میزان فراوانی مربوط به استفاده از وی‌چت‌ها با ۳۰ درصد فراوانی بوده است.

۱۱.۵ سؤال هشتم پرسش‌نامه: به نظر شما مهم‌ترین پیامد مواجهه نوجوانان با پیام‌های غیراخلاقی از طریق تلفن همراه کدام یک از موارد ذیل است؟ (فرضیه سوم)

جدول ۱۱. توزیع پاسخ‌گویان به سؤال هشتم بر اساس فراوانی و درصد

مؤلفه‌ها	تعداد	درصد
تغییر ذائقه جنسی (ارضای رسانه‌ای غریزه جنسی)	۶۶	۳۳
کاهش سن بلوغ جنسی نسبت به بلوغ فکری	۶۹	۳۴/۵۰
افزایش استرس	۳۳	۱۶/۵۰
عدم تمرکز کافی	۳۲	۱۶
جمع کل	۲۰۰	۱۰۰

پاسخ‌گویان مهم‌ترین پیامد مواجهه نوجوانان با پیام‌های غیراخلاقی از طریق تلفن همراه را کاهش سن بلوغ جنسی نسبت به بلوغ فکری با ۳۴/۵۰ درصد و کم‌ترین فراوانی را مربوط به عدم تمرکز کافی در نوجوانان با ۱۶ درصد بیان کرده‌اند.

۱۲.۵ سؤال نهم پرسش نامه: بیشترین کارکرد استفاده از تلفن همراه در نزد نوجوانان کدامیک از موارد ذیل است؟ (فرضیه سوم)

جدول ۱۲. توزیع پاسخگویان به سؤال نهم بر اساس فراوانی و درصد

مؤلفه‌ها	تعداد	درصد
اطلاع‌رسانی به والدین درباره حضورشان	۴۷	۲۳/۵۰
سرگرمی و تفریح	۴۷	۲۳/۵۰
مکالمه با دوستانشان	۵۴	۲۷
رفع تنهایی	۵۲	۲۶
جمع کل	۲۰۰	۱۰۰

بیشترین کارکرد تلفن همراه در بین نوجوانان مربوط به گزینه مکالمه با دوستانشان با ۲۷ درصد فراوانی و کمترین فراوانی مربوط به گزینه‌های اطلاع‌رسانی به والدین درباره حضورشان و سرگرمی و تفریح با ۲۳/۵۰ درصد است.

۱۳.۵ سؤال دهم پرسش نامه: شما خط اعتباری دارید یا ثابت؟ (فرضیه چهارم)

جدول ۱۳. توزیع پاسخگویان به سؤال دهم بر اساس فراوانی و درصد

مؤلفه‌ها	تعداد	درصد
ثابت	۵۳	۲۶/۵۰
اعتباری	۶۰	۳۰
هر دو	۸۷	۴۳/۵۰
جمع کل	۲۰۰	۱۰۰

با توجه به اطلاعات جدول ۱۳، ۴۳/۵۰ درصد از پاسخگویان هم از خط ثابت و هم از خط اعتباری استفاده می‌کنند و کمترین فراوانی هم مربوط به استفاده از خط ثابت با ۲۶/۵۰ درصد است.

۱۴.۵ سؤال یازدهم پرسش نامه: مدل گوشی مورد استفاده تا چه حد برای شما اهمیت دارد؟ (فرضیه چهارم)

جدول ۱۴. توزیع پاسخگویان به سؤال یازدهم بر اساس فراوانی و درصد

مؤلفه‌ها	تعداد	درصد
بسیار زیاد اهمیت دارد	۶۳	۳۱/۵۰

۱۰۰ آسیب‌شناسی تلفن همراه در خانواده

۳۶	۷۲	تا حدودی اهمیت دارد
۳۲/۵۰	۶۵	بسیار کم اهمیت دارد
۱۰۰	۲۰۰	جمع کل

با توجه به اطلاعات جدول ۱۴، ۳۶ درصد از پاسخ‌گویان مدل گوشی برایشان تا حدودی حائز اهمیت بود و ۳۱/۵۰ درصد نیز مدل گوشی برایشان فوق‌العاده زیاد حائز اهمیت بوده است.

۱۵.۵ سؤال دوازدهم پرسش‌نامه: کدام یک از عوامل ذیل در استفاده از گوشی تلفن همراه برای شما بیش‌تر حائز اهمیت است؟ (فرضیه چهارم)

جدول ۱۵. توزیع پاسخ‌گویان به سؤال دوازدهم بر اساس فراوانی و درصد

مؤلفه‌ها	تعداد	درصد
مدل گوشی	۶۶	۳۳
طراحی، سایز، و رنگ آن	۶۷	۳۳/۵۰
کیفیت گوشی	۶۷	۳۳/۵۰
جمع کل	۲۰۰	۱۰۰

از جمله مهم‌ترین عوامل در استفاده از گوشی تلفن همراه نزد پاسخ‌گویان طراحی، سایز، و رنگ آن و کیفیت گوشی با ۳۳/۵۰ و پس از آن‌ها مدل گوشی با ۳۳ درصد فراوانی مد نظر بوده است.

۱۶.۵ سؤال سیزدهم پرسش‌نامه: شما هر چند مدت دستگاه تلفن همراه خود را عوض می‌کنید؟ (فرضیه چهارم)

جدول ۱۶. توزیع پاسخ‌گویان به سؤال سیزدهم بر اساس فراوانی و درصد

مؤلفه‌ها	تعداد	درصد
کم‌تر از یک سال	۳۱	۱۵/۵۰
بین ۱ تا ۲ سال	۳۵	۱۷/۵۰
بین ۲ تا ۴ سال	۶۸	۳۴
بین ۴ تا ۶ سال	۳۸	۱۹
بالای ۶ سال	۲۸	۱۴
جمع کل	۲۰۰	۱۰۰

بهاره نصیری و آمنه بختیاری ۱۰۱

درباره تعویض دستگاه تلفن همراه، پاسخ‌گویان با بیش‌ترین فراوانی یعنی ۳۴ درصد بین دو تا چهار سال را بیان کرده‌اند و کم‌ترین فراوانی نیز با ۱۴ درصد بالای شش سال را بیان کرده‌اند.

۱۷.۵ سؤال چهاردهم پرسش‌نامه: برای ارسال پیامک‌های خود از کدام‌یک از موارد ذیل استفاده می‌کنید؟ (فرضیه پنجم)

جدول ۱۷. توزیع پاسخ‌گویان به سؤال چهاردهم بر اساس فراوانی و درصد

مؤلفه‌ها	تعداد	درصد
استفاده از واژگان و کلمات فارسی	۹۰	۴۵
استفاده از حروف انگلیسی و واژگان و کلمات فارسی (فینگلیش)	۱۱۰	۵۵
جمع کل	۲۰۰	۱۰۰

بیش‌تر پاسخ‌گویان برای ارسال پیامک‌های خود از حروف انگلیسی و واژگان و کلمات فارسی (فینگلیش) با ۵۵ درصد فراوانی استفاده می‌کنند و کم‌ترین میزان فراوانی به استفاده از واژگان و کلمات فارسی با ۴۵ درصد فراوانی اختصاص دارد.

۱۸.۵ سؤال پانزدهم پرسش‌نامه: به نظر شما استفاده از حروف انگلیسی و واژگان و کلمات فارسی (فینگلیش) به تضعیف و به مخاطره افتادن ادبیات ملی منجر می‌شود؟ (فرضیه پنجم)

جدول ۱۸. توزیع پاسخ‌گویان به سؤال پانزدهم بر اساس فراوانی و درصد

مؤلفه‌ها	تعداد	درصد
بله	۵۰	۲۵
تا حدودی	۸۷	۴۳/۵۰
خیر	۶۳	۳۱/۵۰
جمع کل	۲۰۰	۱۰۰

۴۳/۵۰ درصد تا حدودی استفاده از حروف انگلیسی و واژگان و کلمات فارسی (فینگلیش) را موجب تضعیف و به مخاطره افتادن ادبیات ملی عنوان کرده‌اند که

بیش‌ترین درصد فراوانی را داشته و کم‌ترین درصد فراوانی با ۲۵ درصد فراوانی مربوط به گزینه اول بوده است.

۱۹.۵ سؤال شانزدهم پرسش‌نامه: تهدیدهای مربوط به تلفن همراه کدام‌یک از موارد ذیل است؟ (فرضیه ششم)

جدول ۱۹. توزیع پاسخ‌گویان به سؤال شانزدهم بر فراوانی و درصد

مؤلفه‌ها	تعداد	درصد
مواجهه با محتوای پیام‌های ناخواسته و آسیب‌زا	۵۰	۲۵
انتشار اطلاعات، تصاویر و فیلم‌های محرمانه و ارزش‌مند افراد	۵۵	۲۷/۵۰
شکاف بین نسلی	۵۲	۲۶
ابزاری برای آسیب رساندن به دیگران (مزاحمت‌های تلفنی و ...)	۴۳	۲۱/۵۰
جمع کل	۲۰۰	۱۰۰

تهدیدهای مربوط به تلفن همراه با ۲۷/۵۰ درصد فراوانی مربوط به انتشار اطلاعات، تصاویر، و فیلم‌های محرمانه و ارزش‌مند افراد و کم‌ترین درصد فراوانی با ۲۱/۵۰ درصد مربوط به ابزاری برای آسیب رساندن به دیگران (مزاحمت‌های تلفنی و ...) است.

۲۰.۵ سؤال هفدهم پرسش‌نامه: در چه مکان‌هایی نباید از تلفن همراه استفاده کرد؟ (فرضیه ششم)

جدول ۲۰. توزیع پاسخ‌گویان به سؤال هفدهم بر اساس فراوانی و درصد

مؤلفه‌ها	تعداد	درصد
مکان‌های عمومی	۴۸	۲۴
مکان‌هایی که نوشته شده: «ممنوع»	۵۵	۲۷/۵۰
هنگام رانندگی	۴۷	۲۳/۵۰
در مهمانی‌ها	۵۰	۲۵
جمع کل	۲۰۰	۱۰۰

از نظر پاسخ‌گویان بیش‌ترین فراوانی درباره مکان‌هایی که نباید از تلفن همراه استفاده کنند با ۲۷/۵۰ درصد در مکان‌های ممنوع‌شده و کم‌ترین فراوانی با ۲۳/۵۰ درصد هنگام رانندگی ذکر شده است.

بهاره نصیری و آمنه بختیاری ۱۰۳

۲۱.۵ سؤال هجدهم پرسش‌نامه: معایب تلفن همراه برای اعضای خانواده کدام یک از موارد ذیل است؟ (فرضیه ششم)

جدول ۲۱. توزیع پاسخ‌گویان به سؤال هجدهم بر اساس فراوانی و درصد

مؤلفه‌ها	تعداد	درصد
ایجاد مشکلات جسمانی	۵۴	۲۷
ایجاد مزاحمت	۵۴	۲۷
رخ دادن تصادفات	۴۰	۲۰
تحمل هزینه‌های اضافی بر خانواده‌ها	۵۲	۲۶
جمع کل	۲۰۰	۱۰۰

بیش‌ترین فراوانی درباره معایب تلفن همراه برای اعضای خانواده از نظر پاسخ‌گویان مربوط به ایجاد مشکلات جسمانی و ایجاد مزاحمت با فراوانی ۲۷ درصد بوده است و کم‌ترین درصد فراوانی مربوط به رخ دادن تصادفات با ۲۰ درصد بوده است.

۲۲.۵ سؤال نوزدهم پرسش‌نامه: تأثیر بیش‌تر محتوای پیام‌هایی که دریافت می‌کنید بر شما چگونه است؟ (فرضیه هفتم)

جدول ۲۲. توزیع پاسخ‌گویان به سؤال نوزدهم بر اساس فراوانی و درصد

مؤلفه‌ها	تعداد	درصد
سطحی و زودگذر	۱۱۲	۵۶
عمیق و تأمل‌برانگیز (تفکربرانگیز)	۸۸	۴۴
جمع کل	۲۰۰	۱۰۰

از نظر پاسخ‌گویان تأثیر بیش‌تر محتوای پیام‌هایی که دریافت می‌کنند با ۵۶ درصد فراوانی سطحی و زودگذر بود و کم‌ترین درصد فراوانی با ۴۴ درصد مربوط به محتوای پیام‌های عمیق و تأمل‌برانگیز بوده است.

۶. نتیجه‌گیری

در این پژوهش تعداد ۲۰۰ نفر از شهروندان تهرانی (۱۰۰ نفر زن و ۱۰۰ نفر مرد) بین سن ۲۱ تا ۷۰ سال در مقاطع گوناگون تحصیلی از دیپلم تا دکتری مورد پژوهش قرار گرفتند که

در ارتباط با هر کدام از فرضیه‌های ذکر شده سؤالات پرسش‌نامه تدوین شد و بر مبنای کسب اطلاعات مستخرج از پرسش‌نامه داده‌ها به دست آمده است.

درباره فرضیه اول: بر اساس داده‌هایی که در سؤال‌های ۱، ۲، و ۳ به دست آمده است بین استفاده از تلفن همراه و ارزش‌های انسانی رابطه وجود دارد.

درباره فرضیه دوم: بر اساس داده‌هایی که در سؤال‌های ۴، ۵، و ۶ به دست آمده است بین استفاده از تلفن همراه و تعاملات اجتماعی رابطه وجود دارد.

درباره فرضیه سوم: بر اساس داده‌هایی که در سؤال‌های ۷، ۸، و ۹ به دست آمده است بین استفاده از تلفن همراه و بلوغ زودرس رابطه وجود دارد.

درباره فرضیه چهارم: بر اساس داده‌هایی که در سؤال‌های ۱۰، ۱۱، ۱۲، و ۱۳ به دست آمده است، بین استفاده از تلفن همراه و مصرف‌گرایی رابطه وجود دارد.

درباره فرضیه پنجم: بر اساس داده‌هایی که در سؤال‌های ۱۴ و ۱۵ به دست آمده است، بین استفاده از تلفن همراه و به مخاطره افتادن ادبیات ملی رابطه وجود دارد.

درباره فرضیه ششم: بر اساس داده‌هایی که در سؤال‌های ۱۶، ۱۷، و ۱۸ به دست آمده است، بین استفاده از تلفن همراه و به مخاطره افتادن آسیب فردی و اجتماعی رابطه وجود دارد.

درباره فرضیه هفتم: بر اساس داده‌هایی که در سؤال ۱۹ به دست آمده است، بین استفاده از تلفن همراه و سطحی‌نگری رابطه وجود دارد.

تلفن همراه، این ابزار چندرسانه‌ای، مرزهای جدیدی را در ارتباطات اجتماعی و فردی به وجود آورده است که هدایت و کنترل کاربردها و برجسته کردن نقش‌های مثبت این ابزار ارتباطی با برنامه‌ریزی و فرهنگ‌سازی مطلوب ضرورت محسوب می‌شود. بسترسازی مناسب فرهنگی برای استفاده به‌جا از تلفن همراه در جامعه و برخورد علمی و آگاهانه با دستاوردهای جدید علمی به‌ویژه تلفن همراه در به حداقل رساندن مضرات و خطرات ناشی از آن در جامعه بسیار اثرگذار است. هم‌چنین فرهنگ‌سازی و اطلاع‌رسانی شفاف و منطبق بر خطوط قرمز واقعی نه سلیقه‌ای مدیران و بهره‌گیری گسترده از دیدگاه کارشناسی صاحب‌نظران علوم ارتباطات ضرورت امروز جامعه است. فرهنگ شبکه‌ای زنده، پویا، و زاینده است که خود را با وضعیت‌های جدید تطبیق می‌دهد. فرهنگ را نمی‌توان سستی ثابت و ایستا پنداشت و به نقد آن پرداخت. فرهنگ فرایندی انعطاف‌پذیر است. فرهنگ‌ها برای پویایی و زاینده‌گی نیازمند آن‌اند که هر از گاهی به تعریف باید‌ها و نبایدهای خود بپردازند و خود را با موازین مدرن جهانی تطبیق دهند و عناصر رسوب‌شده را از دامان خود بزدایند و به پالایش خود بپردازند. فرهنگ‌های زنده و زوایای امروزی همان‌هایی‌اند که از جمود در

گذشته خود اجتناب کرده و به جای متوقف کردن خود در زمان کوشیده‌اند تا همراه آن، خون تازه‌ای از افکار نو و جدید در آن تزریق کنند تا آن فرهنگ توان باروری بیابد و از این رهگذر مدام زنده و جاری در اذهان نسل‌ها بازآفریده شود. تلفن همراه در انتقال نظام ارزشی و تقویت الگوهای رفتاری مردم نقش مستقیم و غیرمستقیم دارد. این وسیله در ترویج عناصر فرهنگی‌ای که جامعه به آن‌ها نیاز دارد و هم‌چنین در طرد و حذف الگوهای رفتاری نامناسب و بازدارنده، رشد، توسعه، و شکوفایی جامعه نقش‌های بسیار مؤثر و مهمی ایفا می‌کند. سخن آخر این‌که چنان‌چه تلفن همراه به‌درستی به کار گرفته شود، هم‌چون مدرسه‌ای بزرگ بر تمامی جوانب حیات انسانی پرتو می‌افکند. حتی به هنگام فراغت و آن‌گاه که این وسیله برای تفنن و سرگرمی به کار گرفته می‌شود باز هم خواه ناخواه آموزنده است.

۷. پیش‌نهادهای راه‌کارها

۱.۷ فرهنگ‌سازی (کارکرد آموزشی)

به نظر جامعه‌شناسان بهترین شیوه آگاهی‌بخشی به دو طریق ممکن خواهد بود: فرهنگ‌پذیری و جامعه‌پذیری. البته فرهنگ‌پذیری شیوه مؤثرتری است؛ زیرا در جامعه‌پذیری یا اجتماعی شدن، فرد فقط با هنجارهای اجتماعی سازگار می‌شود به گونه‌ای که فرد در هر موقعیتی خود را به انجام و رعایت فرهنگ و ارزش‌های جامعه ملزم می‌کند (مریجی، ۱۳۸۷: ۸۴).

فرهنگ انتقال پیدا می‌کند و انسان‌ها در این جبر انتقال عناصری می‌شوند که محتوای داده‌های فرهنگی خود را در یک برهه خاص کدگذاری می‌کنند و به جای‌گاهی دیگر با توانمندی دیگر انتقال می‌دهند. بارها شنیده‌ایم که فرهنگ غالب فرهنگی است که چند ویژگی داشته باشد: اول آن‌که جاذبه‌های خاص خودش را داشته باشد؛ یعنی بتواند بر پایه یک مفاهمه همه‌گیر قدرت نفوذ و زایایی داشته باشد، دوم آن‌که قدرت انتشار داشته باشد. به بیانی ساده‌تر، باید رسانه‌های عمومی را در دست داشته باشد تا نبض افکار عمومی در دستانش باشد، تصاحب بی‌چون و چرای مغزها به ابتکار نظام وسیع اطلاع‌رسانی وابسته است، و سوم آن‌که بتواند کارایی خود را اثبات کند و فرهنگ واردکننده بتواند آن را با مبانی خود سازگار کند. یکی از مباحث روزمره و تکراری تسلط فرهنگ غالب است و مسئله اصلی آن است که شما در جریان این بلوتوث فرهنگی در کجا ایستاده باشید. مصرف‌کننده

فرهنگی باشید یا تولیدکننده آن، صادرکننده یا واردکننده. به نظر می‌رسد فرهنگ استفاده از تلفن همراه می‌بایست در ایران به صورت بومی و ایرانی درآید. واقعیت این است که نمی‌توان به طور مشخص بسته‌ای حاوی دستورالعمل‌ها و رهنمودهای فرهنگی برای هر پدیده تکنولوژیک تولید و در مدت زمان کوتاهی آن را به جامعه القا کرد. سرعت تحولات تکنولوژی چنین اجازه‌ای به ارگان‌های فرهنگ‌ساز نمی‌دهد و در بیش‌تر موارد پدیده‌هایی مانند تلفن همراه به شکلی خزننده و پرشتاب وارد عرصه تعاملات اجتماعی مردم می‌شوند. کاری که نهادهای فرهنگ‌ساز و رسانه‌ها به مثابه رابط بین نخبگان و جامعه می‌توانند انجام دهند ارتقای مستمر و مبتنی بر روش‌های علمی است که در مجموع، باعث تغییر نوع تفکر و شیوه مواجهه مردم با پدیده‌ای مانند تلفن همراه می‌شود.

۲.۷ استقرار هویت جمعی مشترک (هویت اسلامی - ایرانی) (کارکرد آموزشی)

آنچه بیش از همه می‌تواند جامعه را از خطر دچار شدن به امواج دور نگه دارد، تا آنجا که همگان این امر مهم را مسئله‌ای جدی در نظر بگیرند و در برابر آن واکنش نشان دهند، برنامه‌ریزی برای استقرار یک هویت جمعی مشترک در بین افراد جامعه است. بنابراین، به منظور ایجاد حرکتی عمومی برای رویارویی با امر مهم تهاجم فرهنگی بایستی بر اساس ارزش‌های اساسی که مردم پای‌بند آن‌ها و واقعیت‌های تاریخی جامعه نیز مبتنی بر آن‌هاست به هویتی مشترک رسید و زمینه اتحاد و اتفاق عمومی را در راستای آن ایجاد کرد. در این صورت هشدارها مؤثر واقع می‌شود و مبارزه با تهاجم فرهنگی به صورت اقدامی ملی درمی‌آید. بنابراین، برنامه‌ریزی برای ایجاد وحدت ملی بر اساس نگرش نو، که بایستی در بین اندیشمندان جامعه درباره بازسازی هویت خود به وجود آید، می‌تواند نیرومندترین حربه برای مبارزه با تهاجم فرهنگی باشد. به این منظور ایجاد زمینه مناسب برای اندیشمندان در مبانی هویت اسلامی - ایرانی و بر اساس سرمایه‌گذاری و برنامه‌ریزی جدی برای توسعه و تحول نظام آموزش و پرورش و آموزش عالی اقدامی اساسی است (معیدفر، ۱۳۷۹: ۲۴۴).

۳.۷ تقویت ارزش‌ها (کارکرد آموزشی)

از جمله دیگر راه‌کارها ارائه ارزش‌های برتر گوناگون به صورت عینی در نهایت راستی و

درستی، دادن امکان شناسایی آن‌ها به جوانان، پذیرش این ارزش‌ها از سوی جوانان از روی میل و علاقه، و انتخاب آزادانه آن‌ها از این طریق و تبدیل به ارزش‌های پذیرفته‌شده بخشی از شخصیتشان است. مضامینی که از رسانه‌ها پخش می‌شود باید عاری از تعصب باشد. آن‌ها باید جهان و والاترین ارزش‌های آن را به صورت واقعی به شکل محصولات فرهنگی متنوع نشان دهند و خود به صورت خاستگاه یک مسلک خاص (از جمله مسلک مصرف پول) درنمایند. آنچه بیش از هر چیز مانع رسیدن به این هدف می‌شود اتکای فعلی صنایع فرهنگی بر مصرف‌گرایی است. بنابراین، باید به ساز و کار تبدیل شدن ارزش‌ها به بخشی از شخصیت افراد و به درونی شدن ارزش‌ها توجه خاص کرد.

۴.۷ تقویت کانون خانواده (کارکرد آموزشی)

تقویت کانون خانواده، جدی گرفتن آموزش در دوره‌های راهنمایی و دبیرستان، سطح مناظره و تقابل فکری در رسانه‌های گروهی، و افزایش سطح اعتماد بین دولت و ملت از طریق دولت‌مردان از جمله راه‌کارهای دیگر در مقابله با معضلات جدید و تقابلات تکنولوژی و فرهنگ‌هاست (لطیفی، ۱۳۷۶: ۲۵۰).

باید به خاطر داشت که تکنولوژی‌های ارتباطی به کسانی که از آن‌ها استفاده می‌کنند اما از آن شناختی ندارند یا روش به کار گرفتن آن را نمی‌دانند رحم نخواهد کرد (کازنو، ۱۳۶۴: ۱۸۴).

در معارف اسلامی به نقش خانواده به نحوی عمیق‌تر توجه شده است. در حدیثی از پیامبر اکرم (ص) آمده است: «وای به حال بچه‌های آخرالزمان به سبب پدرانشان. پرسیدند یا رسول‌الله از پدران مشرک؟ فرمودند: خیر از پدران مؤمن که واجبات را به فرزندان خود نمی‌آموزند» (فربد، ۱۳۶۴: ۲۹۴).

از نگاه دین خانواده باید کانون گرم محبت، عاطفه، آموزش، و تعلیم امور انسانی باشد. اما امروزه متأسفانه با صنعتی شدن جوامع این وظیفه از خانواده‌ها گرفته شده و تغییرات زیادی در خانواده‌ها به وجود آورده است. به گونه‌ای که انتظار تعلیم و پرورش از خانواده‌ها نابه‌جا و دخالت در مسئولیت دانسته می‌شود (مریجی، ۱۳۸۷: ۹۴).

شهید مرتضی آوینی معتقد بود: «در دنیای با گسترش ارتباطات کشیدن دیوار آهنی چاره کار نیست، بلکه ترویج و تبلیغ اسلامی فقط از طریق تحول درونی امکان‌پذیر است ولاغیر» (نگاه، ۱۳۸۷: ۸).

۵.۷ نقش دولت و سیاست‌گذاری آن (کارکرد اطلاع‌رسانی)

در کنار راه‌کارهای مذکور کنترل اجتماعی و برخورد دولت نیز باید توأمان در دستور کار قرار بگیرد، با این شرط که اقدامات پیش‌گیرانه را فقط به چنین برخوردهایی محدود نکنیم. به نظر می‌رسد با برخوردهای خشن یا انضباطی شدید نمی‌توان فرهنگ استفاده نادرست از این ابزار را اصلاح کرد. باید جامعه خصوصاً قشر جوان را برای مقابله با مظاهر منفی این پدیده آماده کنیم، به آن‌ها شناخت دهیم، و عواقب و پیامدهای استفاده نادرست از این وسایل را یادآوری کنیم.

متأسفانه با استفاده نادرست از این تکنولوژی مرز ارتباطات بین انسان‌ها برداشته شده و افراد صرفاً برای عقب‌نماندن از مظاهر به اصطلاح تمدن و بدون در نظر گرفتن جنبه‌های مثبت آن به رواج جنبه منفی آن پرداخته‌اند. گاه این روابط به آسیب‌های جبران‌ناپذیری از جمله از بین رفتن اعتماد در بین اعضای یک جامعه و از آن خصوصی‌تر یک خانواده منجر شده است.

امید است که با تدابیر به‌جا و فرهنگ‌سازی صحیح و به موقع دست‌اندرکاران و سیاست‌گذاران فرهنگی کشور و سیاست‌گذاران و با جانشینی جنبه‌های مثبت تکنولوژی‌ها و فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی از گسترش جنبه‌های منفی آن جلوگیری کنیم؛ زیرا تلفن همراه همانند چاقوی دولبه است که در دست جراح می‌تواند سبب نجات جان یک بیمار شود و در دست یک قاتل باعث گرفتن جان یک انسان.

۶.۷ برنامه‌ریزی در سطوح آموزشی کشور (کارکرد آموزشی و اطلاع‌رسانی)

امروزه بسیاری از جوانان به تلفن همراه دسترسی دارند. بنابراین، استفاده از آن همه‌گیر شده است. هم‌چنین به سبب کاربردهای متنوع آن از جمله اینترنت، سرگرمی و بازی، فیلم‌برداری، عکس‌برداری، و ضبط صدا بیش‌تر جوانان به این وسیله گرایش دارند. اما در کنار این قابلیت‌های متنوع نباید از تأثیرات منفی آن نیز غافل شد. تلفن همراه سبب می‌شود جوانان در معرض دریافت اطلاعاتی قرار گیرند که قدرت تشخیص خوب و بد آن را ندارند و سبب می‌شود که نظام ارزشی رو به شکل‌گیری آن‌ها مخدوش شود. از این رو، به نظر می‌رسد توجه به جنبه‌های مؤثر اجتماعی تلفن همراه از طریق آموزش و آگاهی فقط روشی است که با آن می‌توانیم علاوه بر احترام به حرمت نفس جوانان، نسبت به مسائل مربوط به ارتباطات آن‌ها کنترل و نظارت کافی داشته باشیم. بنابراین، ضرورت دارد تا با برنامه‌ریزی و ایجاد طرح‌های مناسب فرهنگ صحیح استفاده از تلفن همراه در جامعه جا

بیفتند. در این بین نهادهای فرهنگ‌ساز (مراکز آموزشی، رسانه‌های جمعی، و آموزش و پرورش) در آموزش صحیح استفاده از این تکنولوژی نقش مهمی دارند.

۷.۷ ارتقای سطح سواد رسانه‌ای شهروندان (کارکرد آموزشی، سرگرمی، و اطلاع‌رسانی)

در محیطی رسانه‌ای و در سپهری اطلاعاتی به سر می‌بریم و تحت نفوذ امواج گوناگون رسانه‌ای قرار داریم؛ بنابراین، دغدغه آسیب‌رسانی رسانه‌ها، آسیب‌پذیری خانواده‌ها، و دنبال کردن راهی برای کاهش اثرهای مخرب رسانه‌ها، به‌ویژه برای مخاطبان جوان و نوجوان که بیش‌ترین مصرف‌کنندگان رسانه‌ها هستند، همواره مورد توجه بوده است. یکی از راه‌های کاهش اثرهای مخرب رسانه‌ها آموزش سواد رسانه‌ای و تقویت آن است. آموزش‌های رسانه‌ای و ارتقای سواد رسانه‌ای در لایه‌های متنی جامعه یک نیاز و ضرورت برای فرهنگ، سیاست، و امنیت ملی ماست. در نظام آموزش و پرورش، در رسانه ملی، در مطبوعات و از طریق نگارش کتاب‌های گوناگون باید سواد رسانه‌ای توده‌ها و حتی نخبگان ما ارتقا یابد.

سواد رسانه‌ای می‌تواند پادزهری باشد در مقابل هژمونی رسانه‌ای و شهروندان را در مواجهه با محتوای پیام‌های رسانه‌ای واکسینه کند. هم‌چنین آموزش سواد رسانه‌ای به‌منزله مهارتی برای مقابله با آسیب‌ها و معضلات رسانه‌ای است که به افزایش ظرفیت تحلیل شهروندان در مواجهه با رسانه‌ها منجر می‌شود و سبب می‌شود تا آنان به جای آن‌که تسلیم محتوای پیام‌های رسانه‌ای شوند و منفعلانه هر آنچه دریافت می‌کنند بپذیرند، تلاش کنند تا به مثابه یک مخاطب فعال معنای نهفته در پیام‌ها را درک کنند و به رمزگشایی و ارزیابی پیام‌ها بپردازند و برخوردی فعالانه با پیام‌های رسانه‌ای داشته باشند. اگر شهروندان یک جامعه از سواد رسانه‌ای کافی برخوردار نباشند، قطعاً نخواهند توانست در فضای سنگین رسانه‌ای جهان امروز مسائل و وقایع را به‌درستی تعبیر و تفسیر کنند و از گزند آسیب‌های رسانه‌ای در امان بمانند.

۸.۷ تلفن همراه و کمک به سلامت و رفاه اجتماعی جامعه (کارکرد اطلاع‌رسانی)

هر روز معمولاً با خبرهایی مبنی بر استفاده از فناوری تلفن همراه در کمک به آسایش و آرامش جامعه برخورد می‌کنیم:

- این روزها و به لطف افزایش ضریب نفوذ تلفن همراه در کشورهای گوناگون مادرانی که مجبور به ترک خانه و کار در شهرهای دور و نزدیک اند احساس نزدیکی بیش‌تری با اعضای خانواده خود می‌کنند.

- مراکز تحقیقات بهداشتی و پزشکی از تلفن همراه برای ارسال پیام‌های سلامت به کاربران استفاده می‌کند.

- مبارزه با بیماری‌ها به‌خصوص مالاریا در کشوری هم‌چون کنیا با به‌کارگیری تلفن همراه و ابزار ارتباطی با سرعت و سهولت بیش‌تری نسبت به گذشته انجام می‌شود (www.howzeh.net).

۹.۷ برگزاری مسابقات فرهنگی، سیاسی، و اجتماعی به کمک تلفن همراه (کارکرد سرگرمی)

از پیام کوتاه برای شرکت مخاطبان در مسابقات استفاده می‌شود. برای نمونه در صدا و سیما این مسابقات معمولاً با طرح سؤالی از جانب مجری برنامه و ارائه گزینه به مخاطب برای پاسخ‌گویی انجام می‌شود که معمولاً در مناسبت‌های مذهبی یا مسابقات فوتبال از آن استفاده می‌شود. مثلاً مجری برنامه ورزشی می‌گوید: به نظر شما تیم ایران در مسابقات آسیایی به تیم مالزی چند گل می‌زند؟ پاسخ‌های خود را به این شماره ارسال کنید تا از بین پاسخ‌های درست به قید قرعه چند نفر را برنده اعلام کنیم. امروزه از این شیوه برای بخش‌های فرهنگی برنامه‌ها نیز استفاده می‌شود (همان).

نمودار ۲. مدل تحلیل راه‌کارهای پژوهش حاضر

منابع

- دادگران، محمد (۱۳۸۰). *مبانی ارتباطات*، تهران: فیروزه.
- سعیدی، علی اصغر (۱۳۸۴). «بازاندیشی مصرف‌کننده یا مصرف تظاهری در ارتباطات سیار»، *فصل‌نامه مطالعات فرهنگی و ارتباطات*، ش ۴.
- سگالن، مارتین (۱۳۷۵). *جامعه‌شناسی تاریخی خانواده*، ترجمه حمید الیاسی، تهران: مرکز.
- عطاران، محمد (۱۳۸۳). *جهانی شدن فناوری اطلاعات و تعلیم و تربیت*، تهران: مؤسسه توسعه فناوری آموزشی مدارس هوشمند.
- فرمهبینی فراهانی، محسن (۱۳۸۳). *پست مدرنیسم و تعلیم و تربیت*، تهران: آبیژ.
- فرید، مرتضی (۱۳۶۴). *الحادیث*، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
- کازنو، ژان (۱۳۶۴). *قدرت تلویزیون*، ترجمه علی اسدی، تهران: امیرکبیر.
- کازنو، ژان (۱۳۸۴). *جامعه‌شناسی وسایل ارتباط جمعی*، ترجمه باقر ساروخانی و منوچهر محسنی، تهران: اطلاعات.
- کوئن، بروس (۱۳۷۲). *مبانی جامعه‌شناسی*، ترجمه غلام‌عباس توسلی و رضا فاضل، تهران: سمت.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۸۴). *جامعه‌شناسی*، ترجمه منوچهر صبوری، تهران: نشر نی.
- لطیفی، حسین (۱۳۷۶). *سروش رسانه‌ها و فرهنگ تهران*، تهران: سروش.
- مریجی، شمس‌الله (۱۳۸۷). *عوامل مؤثر در انحراف ارزش‌ها*، قم: دفتر عقل.
- معمد نژاد، کاظم (۱۳۸۳). *جامعه‌شناسی ارتباطات*، تهران: اطلاعات.
- معیدفر، سعید (۱۳۷۹). *جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی معاصر ایران*، تهران: سرزمین ما.
- منطقی، مرتضی (۱۳۸۶). «وابستگی به پیامک تلفن همراه»، *فصل‌نامه روان‌شناسی و اطلاع‌رسانی*، ش ۲. نگاه (۱۳۸۷). ش ۳۵۷.
- نوذری، حسینعلی (۱۳۷۹). *پست‌مدرنیته و پست‌مدرنیسم*، تهران: نقش جهان.

